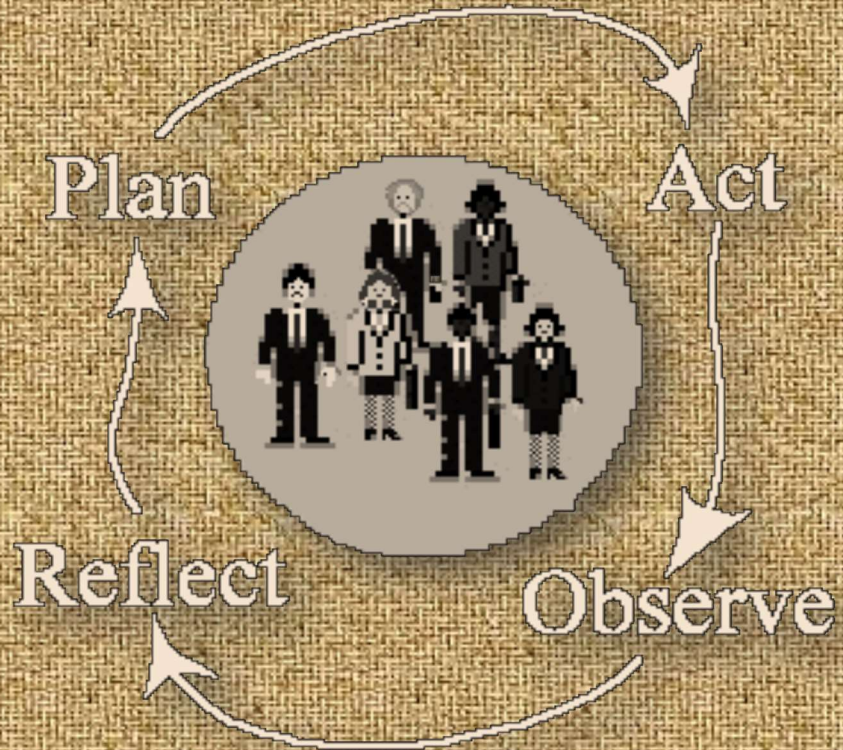

اقدام پژوهی (۲)

درس : روش تحقیق پیشرفته / جلسه ۴

فهرست مطالب

اهداف کلی	۴
۱ مقدمه ای بر اقدام پژوهی	۴
۱,۱ تعاریف مختلف اقدام پژوهی	۴
۱,۲ اهمیت و ضرورت	۵
۱,۳ وجوه اشتراک و افتراق اقدام پژوهی با دیگر پژوهش ها	۵
۲ پژوهش حین عمل	۶
۲,۱ انواع پژوهش حین عمل	۶
۲,۲ انواع پژوهش حین عمل از دید گراندی	۷
۲,۳ انواع پژوهش حین عمل از دید مک کرنان	۷
۲,۴ انواع پژوهش حین عمل از دید مک کاچون و جارگ	۷
۲,۵ انواع پژوهش حین عمل از دید جانت مسترز	۷
۲,۶ مقایسه رویکردهای پژوهش حین عمل	۸
۳ ویژگیها و مراحل پژوهش حین عمل	۹
۳,۱ ویژگیهای پژوهش حین عمل	۹
۳,۲ روش و مراحل پژوهش در عمل از دیدگاه محققین	۹
۳,۳ مرحله اول تشخیص و برنامه ریزی	۱۰
۳,۴ مرحله دوم اقدام برای رفع مشکل	۱۰
۳,۵ مرحله سوم مشاهده	۱۱
۳,۶ مرحله چهارم تحلیل و تعدیل	۱۱
۴ مراحل اقدام پژوهی	۱۲
۴,۱ مراحل اقدام پژوهی (نه گامی)	۱۲
۴,۲ مشخص کردن مسأله	۱۳
۴,۳ گرد آوری اطلاعات	۱۳
۴,۴ انتخاب یک راه موقت و پیشنهادی یا تهیه طرح برای عمل	۱۳
۴,۵ تجربه کردن یا اجرا عمل انتخاب شده	۱۳

۱۳.....	۴,۶ تحلیل داده و ارزیابی نتایج
۱۳.....	۴,۷ برنامه ریزی و اقدام مجدد
۱۴.....	۵ نتایج پژوهش حین عمل
۱۵.....	۵,۱ هدف پژوهش حین عمل
۱۵.....	۵,۲ انواع پژوهش حین عمل
۱۶.....	۵,۳ نتایج پژوهش حین عمل
۱۷.....	۵,۴ مزایای پژوهش حین عمل
۱۷.....	۵,۵ مجری اقدام پژوهی یا محقق؟
۱۸.....	۵,۶ پژوهش حین عمل و توسعه شغلی
۲۰.....	خلاصه
۲۲.....	منابع

شناسه جستار

عنوان جستار: اقدام پژوهی ۲

نویسنده: دکتر لیلیا بذرافکن

هیئت علمی مرکز مطالعات و توسعه آموزش پزشکی

آخرین تاریخ به روز رسانی: ۱۳۹۰/۴/۲۹

طراح آموزشی: دکتر مانوش مهرابی

کارشناس آموزشی معاونت آموزشی

ویرایش: مریم فخرزاد و زهرا صفاری

کارشناس مرکز مطالعات و توسعه آموزش پزشکی

با همکاری:

مرکز مطالعات و توسعه آموزش پزشکی

قطب علمی آموزش الکترونیکی

دانشگاه علوم پزشکی شیراز

اهداف کلی

در تدوین این درس اهداف کلی زیر مورد نظر است.

انتظار می رود شما بعد از خواندن مطالب این نوشته به اهداف زیر نائل آیید.

آشنایی با:

۱. اهمیت و ضرورت اقدام پژوهی
۲. انواع پژوهش حین عمل
۳. مراحل پژوهش حین عمل
۴. نتیجه و مزایای پژوهش حین عمل

۱ مقدمه ای بر اقدام پژوهی

➤ مفاهیم کلیدی

۱. اقدام پژوهی از طریق مشارکت در موقعیت های آموزش باعث بهبود و اصلاح شیوه های تربیتی می گردد.
۲. اقدام پژوهی برای حل چالش ها و مسایلی که معلمان حین عمل و طی فرآیند یاددهی- یادگیری با آن مواجهند بسیار مفید می باشد.

➤ اهداف یادگیری

شما پس از مطالعه مطالب این بخش قادر خواهید بود:

۱. از اقدام پژوهی چند تعریف مختلف ارائه دهید.
۲. اهمیت و ضرورت اقدام پژوهی را با ذکر مثال بیان نمایید.
۳. تایید اقدام پژوهی بر مطالعات پژوهش در آموزش را بیان نمایید.

۱,۱ تعاریف مختلف اقدام پژوهی

بطور کلی اقدام پژوهی در گروه مطالعات کیفی قرار می گیرد. بازرگان اقدام پژوهی را فرایند جست و جوی منظم مشارکتی برای ” مشخص کردن یک موقعیت نامعین” و کوشش جهت کاهش یا رفع آن می داند. او می گوید، هدف از این دسته از پژوهش های آموزشی، توصیف شرایط یا پدیده های مربوط به نظام آموزشی می باشد. با استفاده از اقدام پژوهی می توان موقعیت های نامعین ملموس مربوط به اقدام ها و عملیات آموزشی را مشخص کرد و در بهبودی آن کوشید.

کارسون و همکاران ۱۹۸۹ اقدام پژوهی را ترکیبی از عمل و پژوهش و تلاشی برای شناخت اقدامات تربیتی به منظور اصلاح و بهبود محیط آموزشی تعریف می‌کنند. اقدام پژوهی را پژوهش آگاهانه، سنجیده و معطوف به راه حل تعریف می‌کند که به صورت فردی یا گروهی یا با رویکرد مدرسه ای انجام می‌شود. که می‌تواند به شما کمک کند تا در هر جایی که مشغول به کار هستید وظایف شغلی خود را به نحو بهتری انجام دهید. یابه عبارت دیگر هدف اقدام پژوهی را "کمک به حل مسائل عملی مورد توجه و علاقه مردم در یک موقعیت دشوار" می‌دانند.

اقدام پژوهی یا معلم پژوهنده، رویکردی آموزشی و پژوهشی است که هدف از آموزش و بکارگیری آن حل چالشها و مسائلی است که معلمان در حین عمل و به ویژه طی فرآیند یاددهی- یادگیری با آن مواجه می‌شوند. یعنی معلم به شیوه ای علمی و پژوهشی در فرآیندی نظام‌مند، ضمن تمرکز بر چالشهای پیش رو، با پرورش فرضیاتی درباره آنها در ذهن خود، به جمع آوری اطلاعات درباره آنها پرداخته و آنها را به‌آزمون بگذارد و بدین‌وسیله ضمن دسترسی به راه‌حل‌های مناسب و بکارگیری آن، به حل مشکلات و موانع موجود بپردازد و بهسازی فرآیند آموزش، به تحقق یادگیری مناسبتر و مطلوبتر دست یابد.

۱،۲ اهمیت و ضرورت

از آنجا که موضوع تربیت و خود تربیت کنندگان، جامعه و محیط تربیت پیوسته در تحول و همواره در تغییر و دگرگونی اند، پژوهش در عمل اهمیتی دو چندان پیدا می‌کند.

برای برنامه‌ریزی و بهسازی فرآیند یاددهی - یادگیری، پژوهشی توسط چه کسانی برای این مقصود مناسب است؟ آیا پژوهش‌هایی که تاکنون توسط دانشگاهیان یا دیگر فرهیختگان تعلیم و تربیت در عرصه‌های گوناگون انجام گرفته است برای این منظور کافی و مناسب است؟

وقتی می‌پرسیم توسط چه کسانی، ممکن است پرسیده شود آیا غیر از پژوهشگران دانشگاهی و سنتی کسان دیگری نیز می‌توانند یا باید به این امر مشغول گردند، پاسخ همه‌ی این پرسش‌ها در این نهفته است که گر چه پژوهش‌های دانشگاهی و سنتی در زمینه‌ها و موقعیت‌های متعدد دست آوردهایی داشته اند، اما به دلایل گوناگون نتوانسته اند به گونه ای اثر بخش مسائل مبتلا به معلمان و مدیران و دیگر دست اندر کاران در کلاس و مدرسه را به درستی پاسخ گویند و برای کاهش این کاستی‌ها و به منظور بهسازی و اثر بخش ساختن فرآیند یاد دهی - یاد گیری برخی از اندیشه‌گران رویکرد معلم پژوهنده با روش پژوهش در عمل را پیشنهاد کرده و استدلال کرده اند چون در نهایت یافته‌های پژوهش توسط خود معلم به کار گرفته خواهد شد پس چه بهتر که خود وی به پژوهش بپردازد و عمل تربیتی خود را با پژوهش همراه سازد. در چنین رویکردی معلم به‌طور مستقیم و متفکرانه وارد چرخه ی پژوهش می‌شود و عمل آموزشی خود را شخصاً و به یاری همکاران خود مورد پژوهش قرار می‌دهد. در چنین رویکردی ضمن مفید واقع شدن یافته‌ها که برخاسته از مسائل مستقیم و فوری و ضروری معلمان است، خود معلم بالنده شده و رشد می‌یابد و بینش و اندیشه‌ی علمی در بدنه‌ی آموزش و پرورش زنده فعال می‌شود.

۱،۳ وجوه اشتراک و افتراق اقدام پژوهی با دیگر پژوهش‌ها

اقدام پژوهی در این ویژگی‌ها با سایر تحقیقات مشترک است، که به دانش جدید منجر و منتهی می‌شود. شواهدی را برای پشتیبانی از این دانش تدارک می‌بیند. فرآیند شکل‌گیری دانش جدید را آشکار می‌سازد. دانش جدید را به دانش موجود پیوند می‌زند. وجوه تفاوت آن عبارت است از که اقدام پژوهی مستلزم عمل و اقدام به عنوان بخش مکمل و لازم از خود فرایند تحقیق است بیشتر از جنبه‌های ارزش‌های حرفه‌ای

محقق روی آن تأکید می‌شود تا ملاحظات روش شناسانه ضرورتاً پژوهشی درون مجموعه ای^۱ است یعنی مربی یا کارگزار اعمال حرفه ای خود را مورد بررسی و پژوهش قرار می‌دهد.

تفاوت بارز اقدام پژوهی با دیگر شیوه های پژوهشی در تفاوت موجود بین دو پرسش زیر مشخص است.
در اینجا چگونه می‌توانم کیفیت کارم را بهبود بخشم؟
اینجا چه اتفاقی در حال وقوع است؟

➤ آزمون

۱. اقدام پژوهی در کدامیک از موارد زیر موثر است؟

- (الف) درک مدیر از اقدامات انجام شده (ب) حل مشکلات درسی
(ج) اثربخشی تئوریهای یادگیری (د) آموزش براساس مسئله

گزینه "د" صحیح است

۲. نتیجه عمل اقدام پژوهی به سود کدامیک از گروههای زیر است؟

- (الف) معلمان (ب) دانش آموزان (ج) معلم و دانش آموزان (د) تمام افراد درگیر در آموزش

گزینه "د" صحیح است

۲ پژوهش حین عمل

➤ مفاهیم کلیدی

۱. پژوهش حین عمل دارای انواع مختلفی است و خصلت رشته ای خاص ندارد.
۲. دیدگاه های مختلف از اقدام پژوهش، تقسیم بندی های مختلفی ارائه داده اند.

➤ اهداف یادگیری

شما پس از مطالعه مطالب این بخش قادر خواهید بود:

۱. انواع تقسیم بندی پژوهش حین عمل را نام ببرید.
۲. رویکردهای پژوهش حین عمل از دیدگاه جانت مستوز را توضیح دهید.

۲,۱ انواع پژوهش حین عمل

پژوهش حین عمل دارای انواع مختلفی است و خصلت رشته ای خاص ندارد. در جریان تحقیق حین عمل، افراد می‌توانند رویکردهای مختلفی چون رویکرد انتقادی، پایدار گرایانه، سیاسی، تاریخی و... را انتخاب کنند.

۲,۲ انواع پژوهش حین عمل از دید گراندی^۲

گراندی پژوهش حین عمل را به سه گونه ی فنی، عملی و رهایی بخش تقسیم می کند. هالتر و استوارت بارکوت رویکردهای پژوهش حین عمل را شامل رویکردهای تکنیکی مشارکتی، تعاملی مشارکتی، و رویکرد فرآیندی می دانند .

۲,۳ انواع پژوهش حین عمل از دید مک کران^۳

مک کران نیز سه نوع پژوهش حین عمل را با عنوان :

الف (دیدگاه علمی - تکنیکی

ب (پژوهش حین عمل با رویکردی عملی - تأملی

پ (تحقیق عمل انتقادی - رهایی بخش فهرست بندی کرده است.

۲,۴ انواع پژوهش حین عمل از دید مک کاجون و جارگ^۴

مک کاجون و جارگ سه دیدگاه پژوهش حین عمل را چنین فهرست می کنند:

(۱) دیدگاه یوزیتوسیمی

(۲) دیدگاه تفسیری

(۳) دیدگاه علم انتقادی

۲,۵ انواع پژوهش حین عمل از دید جانت مسترز^۵

بنا به نظر جانت مسترز، این طبقه بندی های به ظاهر متنوع را می توان با اندکی تسامح در یک چارچوب واحد قرار دارد، بنابر این، رویکردهای پژوهش حین عمل شامل گروه های زیر است :

الف (رویکرد های تکنیکی / تکنیکی - مشارکتی / علمی - فنی / یوزیتوسیمی

ب (رویکردهای تعاملی - مشارکتی / عملی - تأملی / تفسیری

پ (رویکردهای فزاینده / انتقادی - رهایی بخش / علم انتقادی

2 .Grandy

3 .Mc Kernan

4 . Mc cutchon & Jurg

5 . Janet masters

۲.۶ مقایسه رویکردهای پژوهش حین عمل

با توجه به آنچه گفته شد، می توان رویکردهای پژوهش حین عمل را از جهت میزان افتراق با رویکردهای پژوهشی کمی در محور یک طیف قرار دارد. در رویکرد های گروه الف (دارای تفاوت کم تر با پژوهش کمی) هدف پژوهشگر عمدتاً بهبود شرایط و روش هاست. در این رویکرد، محقق بسیار کم تر به دنبال دانش جدید است. رویکردهای گروه ب (دارای تفاوت قابل توجه با پژوهش های کمی) صیغه تفسیری دارند و موجبات درگیری بیشتر محقق با موقعیت لمی را فراهم می آورند. ضمناً مفهوم دانش در این پژوهش ها تعاملی است و در موقعیت پژوهش تعیین می شود.

در رویکردهای گروه پ (دارای تفاوت بسیار زیاد با پژوهش های کمی) اساساً هدف مورد انتقاد قرار دادن ساختار های دانش و طبعاً توزیع دانش به یک منبع قدرت و برقراری عدالت است.

به رغم وجود رویکردهای سه گانه در عرصه ی پژوهش حین عمل، باید توجه داشت که پذیرش یک رویکرد به معنای نفی دیگر رویکردها نیست. بدین معنا که توجه به هدف و حوزه ای که در آن پژوهش حین عمل صورت می گیرد، نگاه پژوهشگر حین عمل تفاوت می یابد.

چنانچه جانت مسترز معتقد است برای پژوهش در حوزه ی علوم تجربی، از رویکردهای تکنیکی (گروه اول) و برای پژوهش در حوزه ی علوم تاریخی و تأویلی از رویکردهای تعاملی (گروه دوم) و برای پژوهش در حوزه ی علوم انتقادی (نظیر علوم اجتماعی و اقتصادی) از رویکردهای انتقادی (گروه سوم) استفاده می شود.

به هر روی، به رغم تنوع رویکردهای پژوهش حین عمل، می توان هر پژوهش عملی را حاوی عناصر درگیری عملی محقق با موقعیت عملی، حل مسایل، بازنگری مداوم در دانش یا روش کار دانست به قول کارسون پژوهش در عمل در واقع چیزی جز تفسیر عمل نیست، یعنی، بصیرتی است که در سایه ی کنش ها و اعمال انجام می گیرد و هدف آن بهبود بخشیدن به حیات وزندگی فکری و ذهنی و عرصه ای است که فرد با آن سر و کار دارد. در تحقیق حین عمل، فرد محقق به صورت مشارکتی و نه به شکل بوروکراتیک، وضعیت را بهبود می بخشد نه آن که در قالب یک سری دستور العمل های اداری این کار را انجام دهد.

➤ آزمون

۱. در کدامیک از انواع رویکردهای حین عمل هدف پژوهشگر عمدتاً بهبود روش هاست؟

الف) تکنیکی - مشارکتی

ب) تعاملی - تفسیری

ج) رهایی بخش - انتقادی

د) تأملی - عملی

گزینه "الف" صحیح است.

۲. برای پژوهش در حوزه علوم اجتماعی-اقتصادی از کدام رویکردها استفاده می شود؟

الف) تکنیکی - مشارکتی

ب) تعاملی - تفسیری

ج) رهایی بخش - انتقادی

د) تأملی - عملی

گزینه "ج" صحیح است.

۳ ویژگیها و مراحل پژوهش حین عمل

➤ مفاهیم کلیدی

۱. پژوهش در عمل مبتنی بر مشارکت است.
۲. پژوهش در عمل «خود ارزیاب» است، در جریان تحقیق اصطلاحات و تغییرات به عمل می آید.

➤ اهداف یادگیری

شما پس از مطالعه مطالب این بخش قادر خواهید بود:

۱. ویژگیهای پژوهش حین عمل را توضیح دهید.
۲. مراحل اقدام پژوهی را به تفکیک شرح دهید.
۳. برای هر یک از مراحل اقدام پژوهی مثالی بزنید.

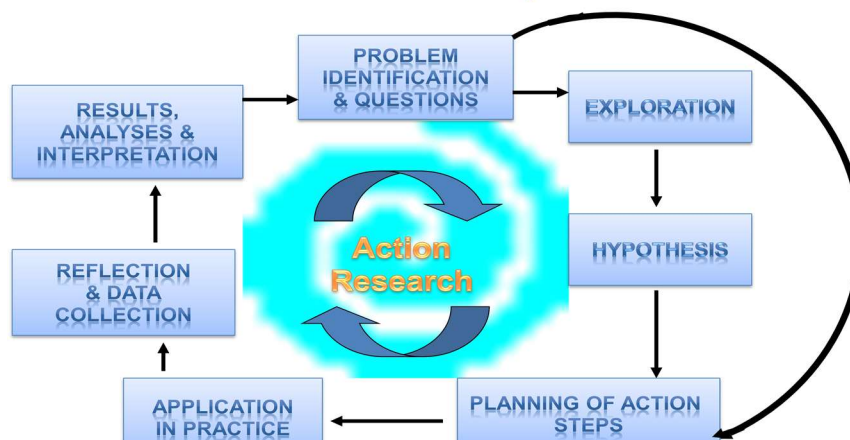
۳,۱ ویژگیهای پژوهش حین عمل

پژوهش در عمل چهار ویژگی اساسی دارد:

۱. تحقیق در عمل، وابسته به موقعیت خاص است، یعنی، تشخیص مشکلی در متن و زمینه ای ویژه و کوشش برای حل مشکل در همان زمینه و صنعت.
۲. پژوهش در عمل مبتنی بر همکاری است و در آن گروه هایی از محققان و شاغلان کار آزموده با یکدیگر همکاری می کنند.
۳. پژوهش در عمل مبتنی بر مشارکت است که در آن اعضای تیم مستقیماً در اجرای تحقیق مشارکت دارند.
۴. پژوهش در عمل «خود ارزیاب» است، در جریان تحقیق اصطلاحات و تغییرات به عمل می آید و همین تغییرات نیز به طور مداوم مورد ارزیابی قرار می گیرد.

۳,۲ روش و مراحل پژوهش در عمل از دیدگاه محققین

The Action Research Cycle

شکل ۱: چرخه پژوهش در عمل

❖ مراحل اقدام پژوهی (ساکی ۱۳۸۲ به نقل از کلهان ۲۰۰۳، ص ۱۰۰)

اقدام پژوهی را رویکردی برای مطالعه و حل مسائل آموزشی توسط معلمان ذکر می کند. موضوعاتی نظیر جو کلاس، مدیریت کلاس، راهبردهای تدریس، مواد آموزشی و رفتار اجتماعی و شناختی دانش آموزان می توانند در مسیر پژوهش حین عمل مورد مطالعه قرار گیرند و بر حسب نیاز، تغییرات لازم در این زمینه ها انجام شود.

❖ مراحل اقدام پژوهی عبارتند از: (سرمد و همکاران، ۱۳۷۷، و بازرگان ۱۳۸۲)

چرخه اقدام پژوهی از چهار حلقه به شرح زیر تشکیل می شود:

۱. مرحله اول تشخیص و برنامه ریزی
۲. مرحله دوم اقدام برای رفع مشکل
۳. مرحله سوم مشاهده به منظور نمایان ساختن میزان تغییرات انجام شده جهت رفع مشکل
۴. مرحله چهارم تحلیل و تعدیل

۳,۳ مرحله اول تشخیص و برنامه ریزی

اولین مرحله در اقدام پژوهی شامل شناسایی مسأله و برنامه ریزی برای اقدام جهت حل مسأله است. این مرحله شامل سه گام است:

الف - گام مقدماتی

اقدام پژوهی زمینه ویژه ای از فعالیت منظور نظر را که مایل به بهبودی آن است مشخص نماید.

ب - گام آماده سازی شرایط برای اقدام پژوهی

اقدام پژوهی به درک شرایط موجود پرداخته و ضمن تماس با مدیران و سیاستگذاران شرایط لازم برای اجرای طرح را فراهم می نماید.

ج - گام تدوین طرح اقدام پژوهی

اقدام پژوهی به تشخیص جنبه اصلی مورد نظر برای بهبود اقدام پردازد. همچنین وضعیت مطلوب را تعریف کند و نشانگرهای آن را بیان نماید. در این گام به منظور تصویر کردن موقعیت نامعین باید به گردآوری داده ها پرداخت تا با مقایسه وضعیت موجود با وضعیت مطلوب بهتر بتوان به بازنگری گزینه های ممکن برای اقدام بهینه پرداخت.

۳,۴ مرحله دوم اقدام برای رفع مشکل

اقدام بهینه که به وسیله اقدام پژوهی برگزیده شده است به اجرا در می آید. می بایست ابعاد بهینه برای اعضای شرکت کننده در اجرای طرح کاملاً آشکار باشد برای این منظور ضرورت دارد. در جلسه های توجیهی، اقدام بهینه به طور مشروح بیان شود و رؤس اقدام مورد نظر و چگونگی انجام آن نوشته شده و میان اعضاء توزیع گردد. سپس طبق برنامه به اجرای اقدام پرداخته شود.

۳,۵ مرحله سوم مشاهده

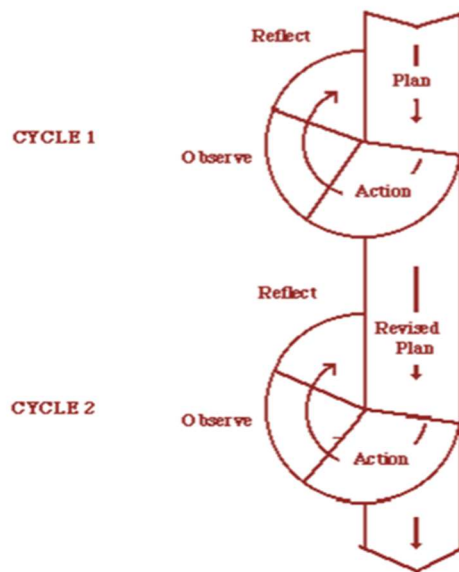
در این مرحله باید به گردآوری شواهد درباره تأثیر اقدام بهینه پرداخت. برای این منظور می توان داده های کمی یا کیفی را گردآوری کرد . داده های کمی با اندازه گیری متغیرها حاصل می شود در حالی که داده های کیفی با تبادل نظر با همکاران درباره اثرات اقدام بهینه گردآوری می شود. در این مرحله لازم است نسبت به انتخاب روش گردآوری و نوع ابزار اندازه گیری، چگونگی تنظیم داده ها تصمیم گیری شود.

۳,۶ مرحله چهارم تحلیل و تعدیل

در این مرحله، شواهد تأثیر اقدام بهینه مورد تحلیل قرار می گیرد. سپس بر اساس نتایج این تحلیل گزارش مقدماتی اقدام پژوهی تدوین می شود.

در طرح های اقدام پژوهی در سطح مدرسه یا منطقه آموزش و پرورش انجام می گیرد. می توان از طریق مشارکت دادن ناظران، میزان اعتبار نتایج بدست آمده را نیز مورد قضاوت بیرونی قرار داد و سپس گزارش نهایی تدوین کرد.

کرت لوین^۶ واضح واژه «پژوهش در عمل» آن را متشکل از چهار مرحله ی برنامه ریزی ، اقدام، مشاهده و تأمل و تفکر می داند که باید در بستری حلزونی تکرار شوند.

شکل ۲: ماهیت تکرار در پژوهش در عمل

ادراک حاصل از مشاهده ، تأمل و تفکر به بهبود عمل ، برنامه ریزی ، اقدام مجدد منجر می شود و چرخه تحقیق در عمل ادامه می یابد .

➤ آزمون

۱. کدامیک از موارد زیر از ویژگیهای پژوهش در عمل نمی باشد؟
 - الف- مبنی بر مشارکت است. ب- وابسته به موقعیت ویژه است.
 - ج- تغییرات را ارزیابی می کند. د- نیاز به ممیزی دارد.
- گزینه " د " صحیح است.

۴ مراحل اقدام پژوهی

➤ مفاهیم کلیدی

۱. اقدام پژوهی را میتوان به مراحل نه گانه نیز تقسیم نمود.

➤ اهداف یادگیری

شما پس از مطالعه مطالب این بخش قادر خواهید بود:

۱. مراحل اقدام پژوهی را در نه گام لیست نمایید.
۲. هریک از مراحل را به اختصار توضیح دهید.

۴,۱ مراحل اقدام پژوهی (نه گامی)

۱. مشخص کردن موضوع و عنوان پژوهش
۲. توصیف وضعیت موجود و تشخیص مسئله
۳. گرد آوری اطلاعات (شواهد)
۴. تجزیه و تحلیل و تفسیر داده ها
۵. انتخاب راه جدید موقتی
۶. اجرای طرح جدید موقتی
۷. اجرای طرح جدید و نظارت بر آن
۸. گرد آوری اطلاعات (شواهد ۲)
۹. تجدید نظر و دادن گزارش نهایی یا اطلاع رسانی

❖ مراحل ۹ گانه فوق را می توان به سه مرحله عمده تقسیم کرد .

۱. مرحله تشخیصی
۲. مرحله اجرا
۳. مرحله ارزیابی و عرضه .

۴,۲ مشخص کردن مسأله

در این مرحله «موقعیت نامعین» مورد مطالعه باید به طور آشکار بیان شود. برای این منظور، لازم است ویژگی های این «موقعیت» تصویر و گستردگی آن توصیف گردد. سپس، با مطالعه کافی درباره ی موضوع و مذاکره با معلمان مربوط، پژوهشگران. مشاوران و نیز افراد دیگر، سوال های پژوهشی تدوین شود.

۴,۳ گرد آوری اطلاعات

در این مرحله برای این که جوانب مسأله به درستی مشخص شده و برای آن راه حل جدیدی پیدا شود، لازم است ضمن مذاکره با سایر همکاران، با استفاده از روش های علمی نیز به جمع آوری اطلاعات اقدام گردد. داشتن روحیه انعطاف پذیری و مشارکتی در این مرحله، می تواند کمک بسیار مؤثری در مذاکره ی مطلوب با همکاران و پیش کسوتان باشد.

۴,۴ انتخاب یک راه موقت و پیشنهادی یا تهیه طرح برای عمل

بر مبنای اطلاعات جمع آوری شده و مذاکره با همکاران و متخصصان، سرانجام راه حل مناسبی برای اقدام انتخاب می شود که به صورت طرحی برای اجرا در عمل تهیه خواهد شد.

۴,۵ تجربه کردن یا اجرا عمل انتخاب شده

در این مرحله، راه جدید به طور علمی اجرا می شود و مورد تجربه و آزمایش قرار می گیرد. چگونگی اجرا و آثار آن، به دقت و به صورت منظم مطالعه خواهد شد.

برای سنجش عمل در زمان اجرا می توان با استفاده از ابزار های زیر اطلاعات لازم را جمع آوری کرد.

- ✓ پرسشنامه
- ✓ یادداشت های روزانه معلم
- ✓ مصاحبه
- ✓ فرم های مشاهده

علاوه بر این ابزار ها همکاران، متخصصان آگاه و اولیای دانش آموزان نیز می توانند در زمان اجرا و تجربه کردن، معلم را یاری کنند تا کار خود را مورد ارزیابی قرار دهد.

۴,۶ تحلیل داده و ارزیابی نتایج

در این مرحله، تحلیل داده ها با استفاده از روش کمی و کیفی انجام خواهد شد.

۴,۷ برنامه ریزی و اقدام مجدد

اطلاعات حاصل از اجرای طرح می تواند به برنامه ریزی و اقدام مجدد منجر شود. به این صورت که با توجه به نتایج به دست آمده راه حل یا طرح جدید برای اقدام دوباره و انجام پژوهش حین عمل، در مورد آن تهیه می شود.

بنابر این، چرخه ی پژوهش حین عمل به منظور بهبود عمل و رسیدن به نتایج مثبت می تواند ادامه داشته باشد.

در فرآیند پژوهش حین عمل، ممکن است مراحل به شکلی کاملاً منظم مطابق آن چه ارائه شد - رعایت نشود، زیرا این فرآیند بسیار سیال و منعطف است. ملاک موفقیت این نیست که محققان مراحل یاد شده را طی کنند، مهم این است که به فهمی عمیق در مورد تجارب خویش و موقعیتی که این تجارب در آن شکل گرفته است نایل شوند و احساس کنند که تجارب و اعمال آن ها در نتیجه پژوهش در حین عمل، بهبود و تکامل گرفته است.

➤ آزمون

۲. چرخه پژوهش در عمل در درس یک معلم تا چه زمانی ادامه دارد؟

- الف- تا زمانی که خسته نشده باشد
ب- بهبود عمل و کسب نتیجه مثبت
ج- بهبود ارزشیابی و نظر معلمان
د- تا پایان کار تدریس معلم
- گزینه " ب " صحیح است.

۲. مراحل اقدام پژوهی به کدامیک از موارد زیر بیشتر شبیه است؟

- الف- ارزشیابی کارکنان
ب- حرفه برنامه ریزی درسی
ج- فرآیند یادگیری- یاددهی
د- ارزشیابی همتایان
- گزینه " ب " صحیح است.

۵ نتایج پژوهش حین عمل

➤ مفاهیم کلیدی

۱. پژوهش حین عمل یکی از مظاهر عقلانیت است.
۲. کارگزاران با به خدمت گرفتن روح پژوهشی و سلوک پژوهشی، این خصوصیت پژوهش مداری را در خودشان متبلور می کنند.

➤ اهداف یادگیری

شما پس از مطالعه مطالب این بخش قادر خواهید بود:

۱. مزایای پژوهش در عمل را لیست نمایید.
۲. دلایل نیاز به پژوهش در عمل را در آموزش ابتدایی یا راهنمایی تحلیل نمایید
۳. دلایل نیاز به پژوهش در عمل را در آموزش عالی توضیح دهید.

۵,۱ هدف پژوهش حین عمل

همه فعالیت های پژوهشی حین عمل، دو هدف اساسی دارند: یکی درگیر شدن با اوضاع یعنی جزیی از فرآیند تحقیق بودن و دیگری، بهبود اوضاع گرچه نایل شدن به این دو هدف انگیزه ای کافی برای مبادرت به اقدام پژوهی و نیز مقبولیت قابل توجهی ایجاد می کند اما اهداف ضمنی دیگر و مزایای بسیاری بر پژوهش حین عمل - به خصوص پژوهش حین عمل گروهی یا مشارکتی مترتب است.

۵,۲ انواع پژوهش حین عمل

توضیح آن که پژوهش حین عمل را از نظر حیطة عمل و تأثیر آن می توان به سه گونه ی:

الف- محقق معلم

ب- پژوهش حین عمل مشارکتی

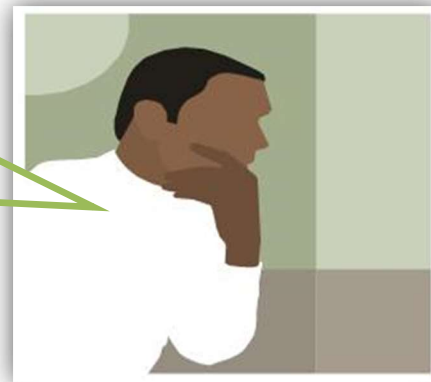
پ- پژوهش حین عمل مدرسه گستر تقسیم کرد.

در گونه اول (محقق معلم)، بر ایجاد تغییرات در یک کلاس توسط خود معلم تأکید می شود. در نوع دوم (مشارکتی) حیطة ی تغییرات شامل چند کلاس - مثلاً کلاس های یک پایه می باشد- و در نوع سوم، بهبود کل مدرسه با همکاری همه ی کارکنان مدرسه مورد نظر است. پژوهش حین عمل مدرسه گستر، در واقع شکل جامع تر پژوهش حین عمل مشارکتی است. در ادامه به بعضی از این اهداف و مزایا اشاره می شود.

How do I improve what I am doing?

How can I make my school or my teaching better?

Types of Action Research

Individual teacher research

او آنانومی تدریس می کند و فکر می کند که چگونه با استفاده از مדיاهای مختلف آموزشی، یادگیری دانشجویان را ارتقاء دهد. او برای این موضوع برنامه ریزی می کند و از چند روش مختلف استفاده می کند. بعد از یک دوره آموزشی سه ماهه نظرات دانشجویان را جویا می شود. با همکاران مشورت و نتایج را تحلیل می کند و با مختصری تغییر در برنامه برای اجرای ترم آیند آماده می شود.

Collaborative research (two or more teachers)

گروهی از اساتید معتقد به تاثیر مثبت تشویق بر یادگیری دانشجویان دارند. آن ها یک برنامه مبتنی بر تشویق بر اساس میزان مشارکت را برای دوماه اجرایی کنند. سپس اطلاعات را جمع آوری و تحلیل می کنند.

School-wide research

مدیریت واساتید دانشکده دانشجویان تصمیم به بررسی تاثیر مشاوره بر مشکلات دارند.

دست‌اندرکاران فعالیت های آموزشی- به ویژه معلمان - اگر خود به کند و کاو و درباره مسایل مربوط به خویش بپردازند، از آن وظایف آگاه تر می‌شوند و برای انجام دادن تجربه های خود را در رابطه با فرآیندهای یاددهی - یاد گیری، با همکاران خویش در میان گذارند و با آنان تبادل نظر کنند .

۵,۳ نتایج پژوهش حین عمل

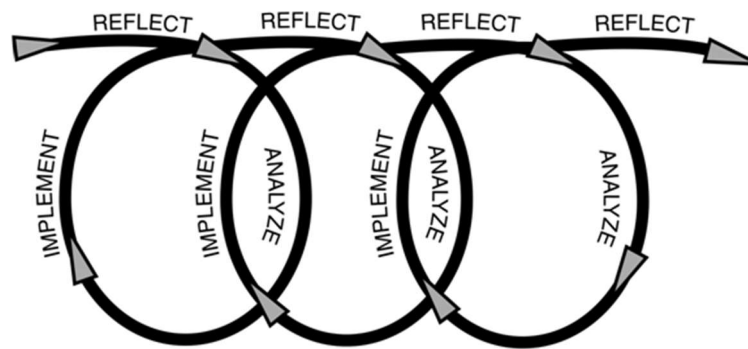
در نتیجه‌ی پژوهش حین عمل معلمان نتایج تحقیق، کاربرد ملموس تری خواهد داشت. وقتی معلمان در مورد کار خود به پژوهش می‌پردازند، تصمیم گیرنده های مستقل تر و در نتیجه، انتخاب گران بهتر می شوند. اگر معلم به پژوهش بپردازد، به نتایج و کاربرد آن احساس تعلق خاطر می کند. او ضمن پژوهش رشد می کند، چاره یاب می شود و بدین ترتیب، نوآوری و نوجوانی اشاعه می یابد.

۵,۴ مزایای پژوهش حین عمل

کمیس^۷ (۱۹۹۸) موارد زیر را به عنوان مزایای پژوهش در عمل ذکر می کند.

در فرآیند اجرای تحقیق عمل مشارکتی، معلمان می آموزند که از راه تجربه و عمل، دوستان منتقدی برای یکدیگر باشند.

- ❖ پژوهش حین عمل به معلمان کمک می کند که در موقعیت واقعی تدریس درک بهتری از عمل خود داشته باشند. این امر به بهبود عمل آن ها در کلاس منجر می شود.
- ❖ پژوهش حین عمل، رهایی بخش است، یعنی، به افراد کمک می کند خود را کشف کنند و از موانع و ساختارهای اجتماعی و غیر منطقی، غیر مولد، ناعادلانه، غیر منصفانه و توجیه ناپذیری که رشد فردی آن را محدود می سازد، رها شوند.
- ❖ پژوهش حین عمل، یک فرآیند یادگیری است که نتایج آن تغییرات واقعی و حقیقی می باشد.

شکل ۳: ماهیت فرآیندی و تکرار بودن مراحل پژوهش در عمل

۵,۵ مجری اقدام پژوهی یا محقق؟

نمی توان گفت عده ای پژوهش می کنند و نتیجه آن را ارائه می کنند و ما عمل می کنیم. در چنین صورتی عده ای به طور حرفه ای پژوهشگر و عده ای هم به طور حرفه ای پایه گذار و مجری می شوند.

عناصر حرفه ای و کارگزاران آموزش و پرورش هر یک باید دارای روح پژوهشی و سلوک پژوهشی و بینش علمی باشند اگر ما به این مرحله برسیم تحول مطلوب است، یعنی حاکمیت عقلانیت در جریان آموزش و پرورش را در این باید ببینیم که همه ی عناصر آموزش و پرورش دارای آن روح علمی، سلوک علمی، و بینش علمی و روح پژوهشی باشند. و اگر چنین باشد معنایش این است که در کنار کارهای پژوهشی علمی و آکادمیک یک شکل گیری دیگری از پژوهش که از آن تحت عنوان پژوهش حین عمل یا اقدام پژوهی نامبرده می شود، شکل می گیرد که باید مورد توجه قرار گیرد و رواج پیدا کند.

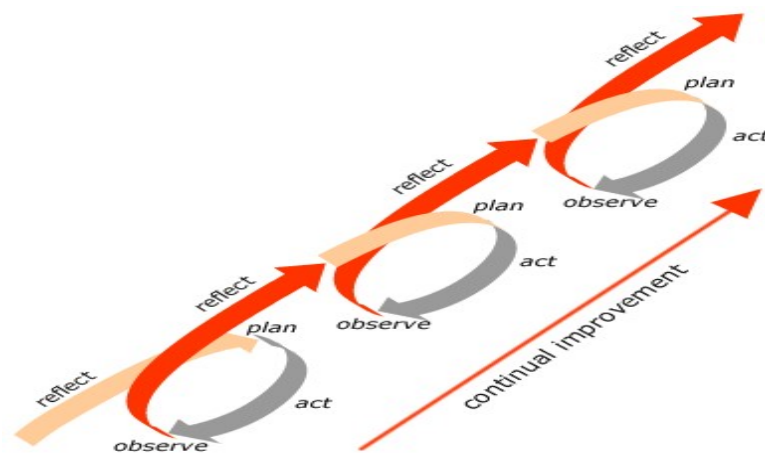
اقدام پژوهی یعنی در برخورد یک مسأله عینی و مشخص، اندیشیدن یک راه حل و به مورد اجرای آزمایش گذاشتن آن راه حل و نظارت بر جریان اجرا و در نهایت ارزیابی نتایج تا راه حلی که برای آن مسأله اندیشیده اید در نهایت هدف شما را تأمین و مشکل شما را حل کند. در سطوح دیگر اجرایی هم جریان پژوهش در عمل می تواند با همین قوت و با همین شدت دنبال می شود.

۵.۶ پژوهش حین عمل و توسعه شغلی

اخیراً بحث های زیادی راجع به نقش معلمان در تدوین برنامه ی درسی ، تهیه ی کتاب درسی، ارزشیابی و به طور کلی دادن اختیارات بیش تر به ایشان در سطح جامعه مطرح شده است. تمایل به پر رنگ تر شدن نقش معلمان در تصمیم گیری های آموزشی و پرورشی آن چنان زیاد است که حتی گاهی در مصاحبه ها و سخنرانی ها وعده های نزدیک برای انتقال اختیارات به معلمان داده می شود.

معلم پژوهنده در ساختاری می تواند همیشه در حال توسعه باشد و نتایج تحقیقش مفید واقع شود که استقلال کافی در تصمیم گیری و مسئولیت در مقابل تصمیم های آموزشی و پرورشی خود را داشته باشد. برنامه های درسی و غیر درسی «مقاوم در برابر معلم» روحیه ی پژوهندگی معلم را تضعیف می کند و استقلال او را نادیده می گیرد. یکی از شاخص های یقین کننده برای برنامه ی درسی و غیر درسی را توانایی های حرفه ای معلمان می داند. از نظر او ، برنامه ی درسی بر روی طیفی قرار دارد که در یک انتهای آن ، کتابی حاضر و آماده از نوع «مقاوم در برابر معلم» وجود دارد و در انتهای طیف دقیقاً به معلمان می گوید که چه کار بکنند و چه بگویند و در سر دیگر ، در واقع منابع غنی برای معلمان داریم و پیشنهادها و ایده هایی که به آن ها می دهیم. دیدگاه صاحب نظران این است که هر قدر معلمان با مهارت تر و توانا تر باشند بیشتر می توانند به سمت انتهای دیگر طیف حرکت کنند.

بازتاب معلمان بر تدریس خود و تجزیه و تحلیل تجربه های خودشان به تنهایی یا به کمک شریکان پژوهش ، بالقوه می تواند منجر به نظریه پردازیهای جدید در زمینه ی تدریس شود این فعالیت ها فایده های آموزشی زیادی دارند، از جمله، معلمان به طور فزاینده ای تبدیل به یاد گیرندگان تشنه ی یادگیری بیش تر می شوند، استقلالی را که لازمه پذیرش مسئولیت جدید است به دست می آورند و اعتماد به نفس آنها افزایش می یابد.

شکل ۵ : ماهیت چرخه ای و تکرار پژوهش در عمل

➤ آزمون

۱. کدامیک از عناوین آموزشی برای پژوهش و عمل مناسب تر است؟

الف- درس اخلاق ب- درس کامپیوتر

ج- درس ریاضیات د- همه موارد

گزینه "د" صحیح است

۲. استاد بیوشیمی، درس بیوشیمی دانشجویان پرستاری را به شکل آموزش مجازی (offline) ارائه می دهد. به نظر شما مطالعه

او کدامیک از موارد زیر می باشد؟

الف- مشارکتی ب- محقق محور

ج- مدرسه محور د- تمام موارد

گزینه "ب" صحیح است

خلاصه

معلمان در میان دست اندرکاران نظام آموزشی، به عنوان کارگزاران اصلی صحنه ی تعلیم و تربیت و در زمره ی مروجان علم و پرورندگان روح علمی به حساب می آیند. این قشر از جامعه ی فرهنگی به ضرورت و بر اساس نیازهای حرفه ای خود، باید با بینش علمی آشنا باشند و کم و بیش از نتایج آن بهره مند شوند. یکی از شروط لازم برای تحقق هدف های نظام تعلیم و تربیت، دخالت دادن معلمان در شناخت مشکلات فرآیند یاددهی - یادگیری است و این ضرورت و نیاز در صورتی واقعیت می یابد که در آن ها در شناخت مشکلات و ارائه طریق فعال شوند و در جهت رفع موانع به طور آگاهانه قدم بردارند.

اگر معلمی با مسائل و امور مربوط به کار و حرفه و حق زندگی شخصی خود و برخوردی اصولی و علمی داشته باشد و پژوهش را برای حل مشکلات کلاس درس خود موثر و کارساز بداند، دارای بینش علمی و علاقه مند به ارتقای دانش کلاس درس خود است. معلمی که دارای بینش علمی است وضع موجود را طبیعی تلقی نمی کند، کنجکاو است، پیوسته تجربه می کند و از وارد عمل شدن و اشتباه کردن نمی هراسد. دارندگان و پرورندگان بینش علمی نسبت به مشکلات آموزشی و پرورشی حساس هستند، آنان را شناسایی می کنند و علت ها را بررسی می نمایند و راه حل های ممکن را ارائه می دهند، با معیارهای ویژه راه حل ها را می سنجند و راه حل مناسب را انتخاب می کنند و بعد از اجرای برنامه، فرایند امور را ارزیابی می کنند. در نتیجه موجب ارتقای بینش علمی خود و دانش آموزان می گردند.

بارها مشاهده شده است به دلایل مختلف بعضی از معلمان در حرفه ی خود که فن آموزش و پرورش است، به هنگام رویارویی با مسائلی که در حین تدریس یا هنگام برخورد با شاگردان پیش می آید، داشتن بینش علمی و کاربرد آن را لازم ندانسته اند. به نظر می رسد عده ای از معلمان آموزش و پرورش را علم نمی پندارند و از روش های سنتی و تجربه شده برای حل مشکلات آموزشی و پرورشی استفاده می نمایند و بعضاً استقلال فکری، نوآوری و پژوهندگی را از دست می دهند و همچنین به مطالعات مشترک و مبادله ی دستاوردهای تجربی خود نپردازند و پس از فراغ از تحصیل، از جریان های علمی و فعالیت های پژوهشی و تجربی دور بمانند.

امید است با اجرای دقیق و منظم و تشریک مساعی و مشارکت کلیه افراد علاقه مند به ارتقای نظام تعلیم و تربیت کشور تحقیقات در سطح کلاس درس توسط معلمان تبدیل به یک ضرورت در نظام تعلیم و تربیت گردد و تمامی معلمان ما باور کنند که برای دستیابی به راه حل های تازه و حل مشکلات آموزشی و پرورشی، پژوهندگی جزء وظایف اساسی آنان است.

طرفداران “اقدام پژوهی” از جمله پژوهش در عمل آموزشی بر این باور تأکید دارند که به دلایل گوناگون پژوهش باید از انحصار نخبگان درآید و به صورت پژوهش مشارکتی جزو وظایف همه دست اندرکاران به ویژه خود معلمان قرار گیرد.

برخی از این دلایل به شرح ذیل می باشد:

- یافته ها و نتایج پژوهش را در نهایت معلم به کار خواهد برد.
- معلم بیش از دیگران در معرض پرسش قرار می گیرد.
- معلم ضمن پژوهش، رشد کرده و بالنده می گردد، چاره یاب می شود.
- پژوهش رنگ و بوی محلی به خود می گیرد.
- نتایج بدست آمده از پژوهشهای معلمان کاملاً جنبه ی کاربردی پیدا می کند.
- اصلاح کاستی ها بوسیله معلم و در نتیجه سریعتر انجام می گیرد.

- معلم اگر خود پژوهنده نباشد ممکن است نسبت به نتایج تحقیقات دیگران واکنش نشان دهد.
- با درگیر شدن معلم در عمل پژوهش، موضوع جدایی میان نظریه تئوری و عمل از میان می رود.
- معلمان مناسب ترین افراد در تشخیص مسائل و نیازهای فراگیران هستند.

منابع

۱. معلم پژوهنده، رویکردی به توسعه و بهسازی منابع انسانی آموزش و پرورش، دکتر مهدی شریعت زاده
۲. اقدام پژوهی، بنیاد اندیشه معلمان پژوهنده، نسربین حق گو
۳. امام جمعه، محمد رضا و محمود سعیدی رضوانی. (۱۳۸۱) پژوهش حین عمل رویکردی نو در آموزش ضمن خدمت معلمان.
۴. تهران: فصلنامه تعلیم و تربیت شماره ۴ زمستان ۸۱ و شماره ۱ بهار ۱۳۸۲.
۵. بازرگان، عباس. ۱۳۷۲. اقدام پژوهی و کاربرد آن در تعلیم و تربیت، فصلنامه ی تعلیم و تربیت، شماره ۳۵ و ۳۶.
۶. تهران: وزارت آموزش و پرورش.
۷. بیشاب، آلن (۱۳۷۷) سنت تحقیقات آموزشی و توسعه برنامه ی درسی ریاضی. ترجمه زهرا گویا. مجله رشد آموزش ریاضی، شماره ۵۱، بهار ۷۷.
۸. گویا، زهرا، (۱۳۷۲) تاریخچه ی تحقیق عمل و کاربرد آن در آموزش. فصلنامه تعلیم و تربیت. تهران: پژوهشکده ی تعلیم و تربیت شماره ۳۶.
۹. گویا، زهرا و ابارشی، مریم. (۱۳۷۷). روایت معلمان. مجله رشد آموزش ریاضی، شماره ۵۴ زمستان ۱۳۷۷.
۱۰. قاسمی پویا، اقبال، (۱۳۷۹). آشنایی با مفهوم هدف ها و روش تحقیق برنامه معلم پژوهنده، پژوهشنامه ی آموزش و پرورش.
۱۱. تهران: پژوهشکده ی تعلیم و تربیت، تک نگاشت شماره ۴.
۱۲. قاسمی پویا، اقبال، (۱۳۷۹). معلم پژوهنده کیست؟ پژوهش در عمل چیست؟
۱۳. تهران: پژوهش نامه آموزشی شماره ۲۴- پژوهشکده تعلیم و تربیت.
۱۴. قاسمی پویا، اقبال (۱۳۸۰). راهنمای علمی پژوهش در عمل.
۱۵. تهران: پژوهشکده ی تعلیم و تربیت.
۱۶. مهر محمدی، محمود (۱۳۷۹). جایگاه پژوهش در آموزش و پرورش. اصفهان: فصل نامه آموزشی، پژوهشی و تربیتی آموزه شماره ۶.
۱۷. مهر محمدی، محمود (۱۳۷۹)، جستارهایی در پژوهش در آموزش و پرورش. تهران: پژوهشکده ی تعلیم و تربیت.
18. Jaworski, b. (1998) Mathematics teacher research : process
19. practice and the development of Teaching .Journal of mathematics teacher education .1: 3-31 , kluwer academic publishers .
20. Kemiss, s & Grundy, s. (1981) .Educational action research in Australia. Paper presented at annual conference of AARE, Norember, Adlaide .
21. Kemmis, Stephen and Bill Stweh. (1998). Action research in practice .London, Rutledge .page 21-22.
22. Masters, J. (1995) .The history of action research in 1.
23. Hughes (ed) .Action research electronic reader. The university of sydney , on line, http:// www.behs.cchs.Vsyd.edu
24. Pinar, W .F .et .al . (1996): understanding curriculum. Peter Lang publishing, INC. New York .page 54.
25. Robert, B, Burns. (2000). Introduction to research methods (SAGE Publication) page 443.
26. Laurillard, D. (2008). The teacher as action researcher: Using technology to capture pedagogic form. Studies in Higher Education, 33(2), 139-154.

27. Oh, E. & Reeves, T. (2008). Design research vs. instructional systems design: Implications for educational technologists. Paper presented at the World Conference on Educational Multimedia, Hypermedia and Telecommunications 2008, Vienna, Austria.